

יש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה

עד אחד According to Tosfot, the reason we can allow he to remarry on the basis of an יש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן is because of אין דבר שבערוה פחות משנים התורה.

How does that work? Why can they override the דין דאורייתא?

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף פח עמוד א

היא גופה מנלן? אמר ר' זירא: מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליה בתחלה, לא ליחמיר ולא ליקיל! משום עיגונא אקילו בה רבנן.

תוספות מסכת יבמות דף פח עמוד א

מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה כו' - נראה לר"י דלית לן למימר אנן סהדי דדייקא ומינסבא ונאמן עד אחד בכך מן התורה אלא מתקנת חכמים הוא דנאמן ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין כמו שאפרש לקמן בפרקין (דף פט:): שבדבר שיש קצת טעם וסמך לא חשיב עוקר דבר מן התורה.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף פט עמוד ב

וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה? א"ל: ואת לא תסברא? והתנן: הולד ממזר מזה ומזה; בשלמא משני ממזר, אלא מראשון אמאי? אשתו היא וישראל מעליא הוא, וקא שרינן ליה בממזרת! א"ל, הכי אמר שמואל: אסור בממזרת. וכן כי אתא רבין א"ר יוחנן: אסור בממזרת. ואמאי קרי ליה ממזר? לאוסרו בבת ישראל. שלח ליה רב חסדא לרבה ביד רב אחא בר רב הונא: ואין ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה? והתניא: מאימתי אדם יורש את אשתו קטנה? ב"ש אומרים: משתעמוד בקומתה, וב"ה אומרים: משתכנס לחופה, רבי אליעזר אומר: משתבעל, ויורשה ומיטמא לה ואוכלת בגינו תרומה. ב"ש אומרים משתעמוד בקומתה, אף על גב דלא נכנסה לחופה? אימא: משתעמוד בקומתה ותכנס לחופה, והכי קאמרו ליה ב"ש לב"ה: דקאמריתו משתכנס לחופה, אי עמדה בקומתה - מהניא לה חופה, ואי לא - לא מהניא לה חופה. ר' אליעזר אומר: משתבעל, והאמר ר' אליעזר: אין מעשה קטנה כלום! אימא: משתגדיל ותבעל. קתני מיהת יורשה, והא הכא דמדאורייתא אבוה ירית לה, ומדרבנן ירית לה בעל! הפקר ב"ד היה הפקר, דאמר ר' יצחק: מנין שהפקר ב"ד היה הפקר? שנא': כל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה. ר' אלעזר אמר, מהכא: אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן והושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל, וכי מה ענין ראשים אצל אבות? אלא לומר לך: מה אבות מנחילין בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו. ומיטמא לה. והא הכא דמדאורייתא אביה מיטמא לה, ומדרבנן מיטמא לה בעל! משום דהויא לה מת מצוה. ומי הוי מת מצוה?

והתניא: אי זהו מת מצוה? כל שאין לו קוברין, קורא ואחרים עונין אותו - אין זה מת מצוה! הכא נמי, כיון דלא ירתי לה, קריא ולא ענו לה.

תוספות מסכת יבמות דף פט עמוד ב

כיון דלא ירתי לה קרי ולא ענו לה - משמע דכל היכא דירית לה מטמא לה דהוי מטמא למת מצוה ולפי זה אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט לא ירית לה מדאמר (לקמן דף צ:) ואין מטמא לאשתו פסולה דאי הוה ירית לה הוה מטמא לה כמו למת מצוה ומיהו על כרחך לאו הא בהא תליא דהא נשאת על פי ב"ד ואח"כ בא בעלה אמרי' דאין מטמא אף על גב דבעלה הראשון יורשה דלדידיה לא קנסו ואף על גב דאין זכאי במציאתה ובמעשה ידיה היינו משום קנס דידה אבל ירשה אמאי ליפסיד בעל ועוד דא"כ כהן גדול ונזיר יטמאו לקרוביהם ולכל מורישיהם כשאין יורש אלא הם וכן לנשיהם ועוד למ"ד (כתובות דף פג.) ירשה דבעל דאורייתא אמאי איצטריך קרא שהבעל מטמא לאשתו פשיטא דמת מצוה היא ונראה לר"י דמשום דירית לה לא הויא מת מצוה אלא משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר שהוא מן התורה בדבר הדומה כדפירשתי לעיל דכיון דלא ירתי לה דומה למת מצוה ומיהו אינה מת מצוה גמור וכן נראה דאי משום דהויא מת מצוה גמור מטמא לה אם כן היאך יטמא לה במקום שיש ישראל דהא במת מצוה אם יש ישראל וכהן אמרינן בנזיר (דף מז.) יטמא ישראל ואל יטמא כהן ובנישואי קטנה דהוה דרבנן משמע דמטמא כשאר בעל שמיטמא לאשתו דאורייתא אם יש שם כמה ישראל

- לא לגמרי ברור מה המנגנון וההגדרה

תוספות ישנים מסכת יבמות דף פט עמוד ב

כיון דלא ירתי לה איהי קריא ולא עני לה. פי' לעיל גבי יש חופה לפסולות. וא"ת משמע הכא דמטמא לה אף כי יש אחרים שיכולים לעסוק בה. ותימה דאמרי' בנזיר במת מצוה אם יש ישראל וכהן יטמא ישראל ואל יטמא כהן. וה"נ יתעסקו בה קרוביה ולא בעלה שהוא כהן ונראה דהכא קאמר דמטמא לה משום דחכמים שוויה כמת מצוה שאין לו קוברין אלא הוא דב"ד יכולין לעקור דבר מן התורה כי הכא שיש טעם גדול בדבר דלא ירית לה אב ומפסיד דינו **ואין זה חשיב עקירה:**

- נראה שכיון שיש טעם גדול, זאת אומרת תועלת גדול בענין, הם יכולים לעקור כשדומה.

שו"ת תשב"ץ ב: קצז "כבר הקשוה בגמ' פרק האשה רבה... בידיה"

כבר הקשוה בגמרא בפ' האשה רבה ביבמו' (צ' ע"ב) ואמרה וכי מתנין ב"ד לעקור דבר מן התורה. ותירצו שב ואל תעשה שאני שהתורה נתנה רשות לחכמים לעשו' סייג לתורה. ואם מצוה אחת תתבטל מוט' שתתבטל מאליה ולא יבואו העם לידי חילול שבת בידיהם.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מב עמוד ב

/משנה/. לולב וערבה - ששה ושבעה...לולב שבעה כיצד? - יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת - לולב שבעה, ושאר כל הימים ששה....
גמרא. אמאי? טלטול בעלמא הוא, ולידחי שבת! - אמר רבה: גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד.

רש"י מסכת סוכה דף מב עמוד ב
טלטול בעלמא - אין בו צד איסור, אלא כמטלטל עצים, וכיון דמן התורה הוא במקדש כל שבעה - למה אסרוהו, מה סייג לתורה מצאו בו?

ערוך לנר סוכה מב:

...ואכתי יקשה מאי פריך אמאי טלטול בעלמא דלמא משום איסור טלטול אסרו אבל י"ל דמה שיש רשות לחכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (יבמות פט ב) היינו מדכתיב **ושמרתם את משמרת** דדרשינן עשו משמרת למשמרת דבזה מקיימין חכמים הציווי של הקדוש ברוך הוא ויש להם רשות לעקור מצותו אכן זה לא שייך רק אם התקנה היא סייג למצוה דאורייתא אבל אם היא רק תקון בעלמא לא יש להם רשות לעקור מצוה דאורייתא ועיין בחגיגה (כא ב) דמחלק הגמרא ג"כ בין תקנות שיש בהם דררא דאורייתא או לא והנה הטעמים שאסרו חכמים טלטול שכתב הרמב"ם הביאם הב"י (סי' ש"ח) שלא יהא מעשה שבת כמעשה חול או שינוח לגמרי אין בהם סייג שלא לבא לידי איסור דאורייתא ובזה אין לחכמים כח לאסור ולכן פריך שפיר מפני מה אסרוהו וזהו מה שדייק רש"י מה סייג לתורה מצאו בו ולכן משני משום שמא יעבירו דבזה שפיר יש סייג לתורה:
• יש כוח ביד חכמים רק כשהם מחזיקים מצווה דאורייתא, ולא לצורך אחר.

שו"ת הרשב"א חלק ו סימן רנד

וכן הגאונים ז"ל שתקנו לגבות עכשיו ממטלטלין דיתמי לפי שראו חכמי ישראל שכן יפה להם לישראל לפתוח דלת בפני לוח וּחכמי ישראל הם כאביהם של ישראל וחייב לשמוע להם. וגדולה מזו אמרו שב"ד מתני' לעקור ד"ת וסמכו על מה שאמרה תורה אשר יורוך וכ"ש למגדר מילתא

קובץ הערות סימן סט: ב-ה

(ב) והנה בהך דינא דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת ולא בקום ועשה, יש לחקור כמה חקירות:
א] מהו קום ועשה ושוא"ת. דיש לפרשו בשני פנים, אם הדבר תלוי בגוף האיסור אם הוא קו"ע או שוא"ת, או באופן העבירה עליו. ולדוגמא, באומר שבועה שאוכל ככר זו אם אוכל זו, ואכל את התנאי ולא אכל את האיסור, דגוף האיסור הוא שוא"ת, ומ"מ עבר עליו ע"י אכילת התנאי, שהוא קו"ע. וכן בראיית פנים בעזרה ריקם, גוף האיסור הוא שוא"ת, מה שאינו מביא קרבן, ואופן העבירה עליו הוא ע"י כניסתו בעזרה, שהוא קו"ע. ולהיפוך, באומר שבועה שלא אוכל זו היום אם לא אוכל זו למחר, ואכל את האיסור היום ולא אכל את התנאי למחר, דגוף האיסור הוא קו"ע, ועבר עליו ע"י שוא"ת, במה שלא אכל את התנאי למחר:
ג] באיכות העקירה, אם ע"י עקירתם נעקר דין התורה לגמרי, כגון כשפטרו סדין מציצית, נעקרה מצות ציצית מסדין ונעשית טלית פטורה מן התורה, או דבאמת דין התורה במקומו עומד, והסדין חייב בציצית מן התורה גם לאחר עקירתם, אלא שהתורה נתנה להם רשות לצוות לנו שלא לקיים המצוה, במקום שיש להם טעם על זה:

(ד) ג] טעמו של ד"ז, הא דמחלקינן בין קו"ע לשוא"ת, אם הדבר תלוי במדרגת חומר האיסור, דקום עשה הוא דבר חמור ואין כח בידם לעוקרו, ושוא"ת אינו חמור כ"כ ויש כח בידם לעוקרו, או דבאמת, מצד עצמו אין חילוק כלל בין קו"ע לשוא"ת, והא דמפלגינן ביניהו הוא מטעם הנ"ל, דדין התורה במקומו עומד, ומן התורה הטלית חייבת בציצית גם לאחר עקירת חכמים, וצריך להטיל בה ציצית, ולעומת זה מצוה ג"כ מן התורה לשמוע לדברי חכמים, שאסרו להטיל ציצית בסדין, ושני הדינים האלו סותרין זה את זה, ועל כן שוא"ת עדיף:

(ה) וכל החקירות האלו תלויות זו בזו, דאם נאמר שעי"ע עקירתם נעקר דין התורה לגמרי, צריך לפרש טעם החילוק שבין קו"ע לשוא"ת, מפני חומר האיסור דקו"ע, שהוא דבר חמור, אין להם הכח לעוקרו, ושוא"ת, דאינו חמור כ"כ, יש כח בידם לעוקרו. וממילא צ"ל, שהדבר תלוי בגוף האיסור עצמו, אם הוא קו"ע או שוא"ת, ולא איכפת לן באיזה אופן הוא עובר עליו. אבל אם נאמר שבאמת דין התורה מצד עצמו לא נעקר כלל ממקומו, אלא שנגד דין התורה יש לנו ג"כ דין תורה שאסור לעבור על דברי חכמים, וכיון ששני הדינים האלו סותרין זה"ז, ממילא שוא"ת עדיף, ולא בקולא וחומר תליא מילתא, אלא דכך הוא הדין, בכל מקום ששני דברים סותרין זה"ז צריך להיות שוא"ת, כמו באין עשה דוחה עשה, ולפי"ז לא איכפת לן בגוף האיסור אם הוא קו"ע או שוא"ת, אלא באיזה אופן עוברין עליו, וכדאמר ליה ר' יהושע לר' אליעזר [זבחים פ' ע"א] אם נתת, עברת על כל תוספי ועשית מעשה בידים, ואם לא נתת, עברת על כל תגרע ולא עשית מעשה בידים:

